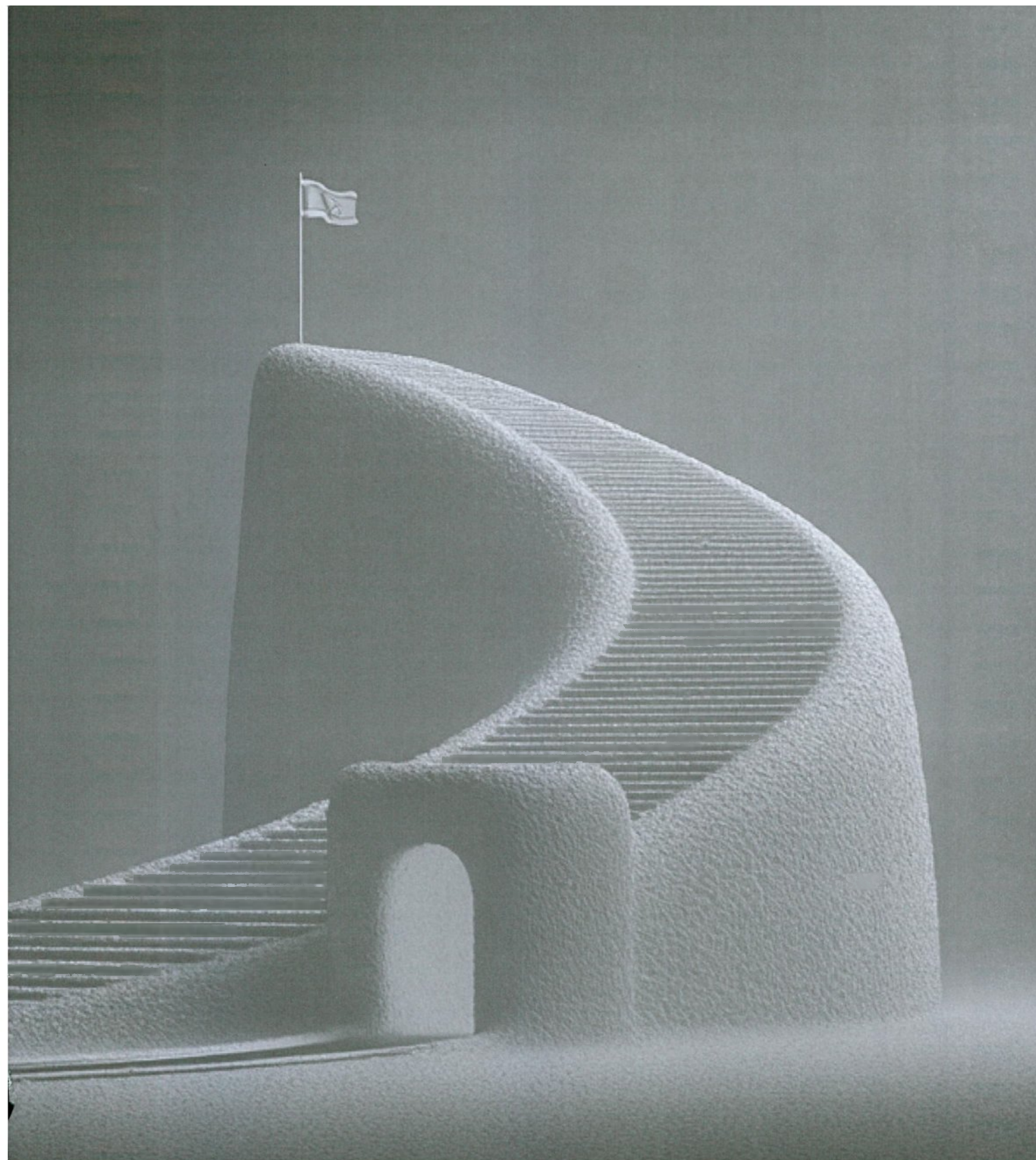

19.84x22.27	1/8	עמוד 4	דעות	30/11/2025	96189979-8
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

הקומה שמעבר לקטר :

19.55x23.66	2/8	עמוד 5	דעות	30/11/2025	96189960-8
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

הקומה שמעבר לקטר :

הרב ד"ר עידו פכטר,
עורך כתב העת,
וראש מכון למעשה -
יוצרים הלכה ישראלית

*

הקומה שמעבר לקטר

| עידו פכטר |

הציונות הדתית מימשה באופן יוצא דופן את שאיפתה להיכנס להנהגה של מדינת ישראל, אבל בניגוד לציפיות, לא חוללה שינוי רוחני בחברה הישראלית. קריאה לציונות הדתית לנסח חזון רחב, שייתן פשר לזהות ישראלית יהודית במדינת ישראל העכשווית

96189961-9	30/11/2025	דעות	עמוד 6	3/8	17.29x22.95
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

הקומה שמעבר לקטר :

השינוי הזה? האם יש משמעות לחילופי האליטות במדינת ישראל, מעבר לשיוך המגזרי?

אכן, בעשרות השנים האחרונות החברה הישראלית הפכה לימנית ולמסורתית יותר. אבל אם נהיה כנים עם עצמנו, קשה לזקוף תגודה זו לזכותה של הציונות הדתית ולהשתלבותה בהנהגת המדינה. תוצאות ההתנתקות, סירובם של הפלסטינים להגיע להסדר מדיני, פיגועי טרור, ומעל הכול, טבח שבעה באוקטובר – כל אלה השפיעו על עמדתם הפוליטית של רבים מאזרחי ישראל הרבה יותר מאשר האידיאולוגיה של הציונות הדתית ביחס לארץ ישראל. גם במישור הדתי, מוקד המשיכה למסורת אינו הזהות הציונית-דתית אלא דווקא החרדיות, בדגש על זו הספרדית.

מן העבר השני, מדינת ישראל הממלכתית הפכה מבחינה

מוסדית לחילונית יותר. נראה כי יותר בתי עסק נפתחים בשבת ופחות זוגות מתחתנים דרך הרבנות, הקיטוב בין דתיים וחילונים מתגבר והמשפט העברי עודנו תחום אוטורי, שמערכת המשפט ממעיטה לעשות בו שימוש. אותו 'גשר', שהציונות הדתית ביקשה לבנות בין מגזרים ובין התורה והמדינה, לא באמת הצליח לקום. למה אפוא עוד אפשר לצפות? האם עוד זמר חובש כיפה יחולל כאן איזשהו שינוי? האם עוד פוליטיקאית דתית תשנה את המצב הקיים? שופט או פרקליטה, סופר או אשת תקשורת?

נראה שהמעבר מתפקיד 'משגיח הכשרות' אל 'נהג הקטר' הגיע לנקודת שיא, מה שמעלה שאלה לגבי הקומה הבאה של הציונות הדתית. להיכן צועדים מכאן? מה יש לציונות הדתית להציע לחברה הישראלית, מעבר להיות אליטה משרתת? אבקש להציע שהשינוי המתבקש, זה שיביא את הציונות הדתית לקומה הבאה שלה, טמון בתפיסת הזהות הבסיסית ביותר שלה, בתודעתה העצמית. כדי להביא בשורה משמעותית עבור כלל החברה הישראלית, עליה לפרש מחדש את מושגי היסוד המכוננים את עולמה – 'ציונות' ו'דתיות', ולהרחיב אותם אל מרחבים גבוהים יותר: 'ישראליות' ו'יהדות'.

מציונות מצומצמת לישראליות רחבה

נפתח במרכיב הציוני. הציונות הדתית, כשמה כן היא, תנועה שמעניקה משמעות דתית למפעל הציוני. בעיניה, השיבה לציון

רבות דובר על רצונה של הציונות הדתית לעבור מתפקיד 'משגיח הכשרות' אל ה'קטר' המוביל את מדינת ישראל. משמעות המטפורה הזו היא שעל הציונות הדתית להפסיק לשמש כסרך העודף של המפעל הציוני, כזו שכל תפקידה התמקד בשמירת הצביון הדתי שלו, ולעבור לעמדת הובלה בכל התחומים.

רוח זו, של תפיסת ההגה והובלה של המדינה, נשבה כבר בקרב אנשי גוש אמונים, שהקימו את מפעל ההתנחלויות האדיר. הם ראו עצמם כחלוצים, ממשיכיהם של מקימי המדינה בקיבוצים. ואולם, מי שהנכיח את המטפורה הזו היה דווקא פרופ' אביעזר רביצקי, איש שמאל דתי, בשיחה עם ישראל הראל, איש עופרה, בשנות האלפיים. רביצקי ביטא את רצונה של הציונות הדתית לעבור לעמדת ההנהגה במדינת ישראל, וקבל על כך שאנשי גוש אמונים, בהקצנה שלהם, מנעו לדבריו

את כינונה של ברית היסטורית עם הציונות החילונית ודחקו את הציונות הדתית החוצה, לא רק מן הקטר אלא מן הרכבת כולה. הראל ענה לו בתגובה שהמציאות מוכיחה בדיוק את ההפך: מה שאפשר לציונות הדתית לזקוף את גווה היה דווקא מפעל ההתנחלויות. ברגע של כנות נאלץ רביצקי – כאמור, איש שמאל – להודות בצדקתו.

בשנים האחרונות ניכר שהציונות הדתית אכן עברה באופן מלא אל הקטר. היא נוכחת לא רק ביישובים ובגבעות ביהודה ושומרון אלא עמוק בכל מוסדות ההנהגה של המדינה, מהכורות של ראש הממשלה נתניהו המוקפת באנשי הציונות הדתית ועד המשרדים הבכירים ביותר בממשלות

האחרונות. בהתמודדות הבאה על ראשות הממשלה, המועמד המוביל מול נתניהו הוא נפתלי בנט, איש הציונות הדתית. גם במערכת הביטחון ניכרת נוכחות גבוהה של אנשי הציונות הדתית בכיפת ההנהגה, והדבר נכון גם בתקשורת, בתרבות ואפילו במערכת המשפט, שם יכהן ככל הנראה בשנים הקרובות נשיא בית משפט עליון מן הציונות הדתית. אין ספק שמדובר בנוכחות דרמטית יחסית לגודלו של מגזר זה באוכלוסייה הכללית. אפשר אפוא להעריך שמאוייו של רביצקי התממשו: הציונות הדתית אכן הפכה לקטר מרכזי במדינה, וזאת אגב, במחיר הפקרת תפקיד 'משגיח הכשרות' בידי החרדים, שהשתלטו על תפקידי הרבנות והמועצות הדתיות.

אבל כאן יש לתהות: מה באמת השתנה במדינת ישראל בעקבות כניסתה של הציונות הדתית אל הקטר? האם אפשר להצביע גם על שינוי מהותי באורחות חייה של המדינה בעקבות

96189962-0	30/11/2025	דעות	עמוד 7	4/8	17.43x22.65
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

הקומה שמעבר לקטר :

התמקדות במעשה הפוליטי

למושג 'ציונות' יש משמעות שעיקרה הוא בתחום המדיני-פוליטי. הציונות עוסקת בהקמת מסגרות הקיום של העם היהודי, למן פיתוח ההתיישבות בארץ ישראל ועד חיזוק מוסדות המדינה. אחד העם אמנם זעק בראשית ימי הציונות כלפי הרצל, "לא זה הדרך!" וטען שיש לפתח ציונות רוחנית קודם למסגרת המדינית, אך בפועל, דרכו של הרצל גברה, והציונות התמקדה בפעולות של מדיניות ופוליטיקה. בראשיתה, בעיית היהודים חייבה מענה מיידי בדמות מדינה, שתאפשר למיליוני יהודים להתקיים כעם ריבוני, וגם במהלך עשרות שנות קיומה של המדינה, אתגרי השעה – צורכי הביטחון, קליטת העלייה ועוד – חייבו לדחות עניינים שבמהותם ולתעדף עיסוק במה שדחוף. מצב חירום זה מתנהל במידה מסוימת עד היום. למרות התכנון המקורי, למדינת ישראל

עדיין אין חוקה, ונושאים יסודיים בתפיסה היהודית והממלכתית של המדינה עדיין נתונים במחלוקת עמוקה. הסערות הציבוריות העזות שפרצו בשנים האחרונות בעקבות הרפורמה המשפטית, סיפורי ההפרדה במרחב הציבורי ואפילו סוגיית החטופים העכשווית, כל אלה הם ביטוי לשעשים עמוקים שמלווים את החברה הישראלית מיום היווסדה, וטרם טופלו.

גם הציונות הדתית נשאבה לעיסוק בממד זה של הציונות. היא הייתה שותפה במידה רבה לכור ההיתוך (האשכנזי) שהנהיג בן גוריון וביקשה להשפיע על מדינת ישראל בעיקר באמצעים פוליטיים, מתוך אמונה שעצם

המעשה הפוליטי יקדם ממילא את ענייני הרוח. אמנם לא בטלו בה מדיונים בנוגע לדמותה הרוחנית של האומה הישראלית המתחדשת – הרבנים הרצוג, גורן, ישראלי ועוזיאל הם רק דוגמה לדמויות מובילות בציונות הדתית שהפנימו את החשיבות בעיסוק רעיוני והלכתי בשאלת ריבונותו של העם היהודי בארצו – אבל מפעלם התורני וההגותי המרשים לא נשא פרי משמעותי, ודאי לא ביחס לפירות שנשא מפעל ההתיישבות האדיר של הציונות הדתית.

האמונה בכוחו של המעשה הפוליטי נבעה מראיית הציונות כפועל ידה של ההשגחה האלוהית. הציונות הדתית מבית מדרשו של מרכז הרב – הדומיננטית בתנועה עד שלהי שנות השמונים של המאה העשרים – סברה שהפוליטיקה היא ביטוי לתהליך רוחני עמוק שעובר על עם ישראל, תהליך שלא נתון בשליטתנו ועל כן הוא חייב להתממש. הרב צבי יהודה קוק ביטא

והקמת המדינה הן ביטוי להשגחה האלוהית, ועניין זה כשלעצמו מחייב את עם ישראל להיענות לקול הדופק ולהשתלב במפעל הציוני. תפיסה זו היא דרמטית במיוחד, שכן ביסודה, הייתה התנועה הציונית תנועה חילונית, שבמופעים שונים שלה אף כפרה בקודשי הדת ואמונת ישראל. ההכרעה לשתף פעולה עם תנועה חילונית מעידה על עומק ההכרה של הציונות הדתית בכך שבציונות יש הופעה אלוהית.

בהיבט ההלכתי, גישה זאת מתבטאת באמירת הלל ביום העצמאות, מעשה רדיקלי לא פחות. אין בו רק תוספת של תפילה בברכה לתפילה היומית הרגילה, אלא גם השהיית מנהגי האבלות של ספירת העומר לטובת חגיגות, גילוח ותספורות. כלומר, לפנינו מקרה של הפנמת אירוע מן ההיסטוריה אל תוך סדר היום ההלכתי, ועיצובו מחדש בעקבות כך. זהו אינו דבר של מה בכך.

לאורך שנות גלותו ציין עם ישראל במעגל השנה בעיקר את צרותיו; הוא הוסיף תפילות, נהג במנהגי אבלות ופנה לאלוהים בבקשת עזרה וגם נקמה. מעטים המקרים שבהם נקבע יום חג בעקבות מאורע היסטורי חיובי, ונדירים עד מאוד המקרים שבהם נקבע יום חג זה לכלל העם ולדורות.

לא לחינם הפכה אמירת הלל ביום העצמאות לאינדיקטור המובהק ביותר לזיהוי מגזרי, שאפילו חבישת הכיפה הסרוגה לא משתווה לו. מצד אחד, פרקטיקה זו משותפת לכל הזרמים בציונות הדתית – מהחרד"ל, המיינסטרים, האורתודוקסיה המודרנית, ועד לליברלים – כולם מציינים את יום העצמאות בתפילה חגיגית ובאמירת הלל. מצד אחר,

פרקטיקה זו מובחנת באופן בולט מהנהוג במגזר החרדי ובמגזר החילוני כאחד. עבור רוב החרדים, יום העצמאות הוא יום רגיל. לכל היותר קובעים אותו ליום שכולו תורה בשל החופש שמונהג בו. עבור החילונים, יום העצמאות הוא חג חילוני לחלוטין. גם מי שנוהג לפקוד את בית הכנסת בחגים, לא מגיע אליו ביום העצמאות. הציונות הדתית לגווניה היא היחידה שעורכת תפילות חג ביום הזה.

מה המשמעות של התלכדות הציונות הדתית סביב המשמעות הדתית של הקמת המדינה? האומנם בכך מתמצה סיפורה המרכזי? נדמה כי תפיסה זו דווקא מעיבה על תפקודה של הציונות הדתית כיום ומונעת ממנה לעלות לקומה הבאה, וזאת משני נימוקים מרכזיים.

17.88x23.58	5/8	עמוד 8	דעות	30/11/2025	96189963-1
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790					

הקומה שמעבר לקטר :

ישראל, ושמעכבים את הופעת הרוח הישראלית שכבר הייתה אמורה להתגלות. כלומר, לא את תפיסת ההשגחה צריך לשנות, אלא את עם ישראל שסטה מהדרך. כך מתקבלת מציאות פרוקסלית – החרד"לים מכריזים מלחמה על צאצאיהם של אותם אנשים שהרב קוק מצא בהם קדושה וקרא לשתף איתם פעולה, והכול בשם אותם כתבים של הרב קוק. כדי לממש את חלומם, הם משתמשים בשפת הכוח, השואפת להשתלט עוד יותר על מוקדי השלטון במדינה, מתוך אמונה שרק כוח פוליטי יוכל לחולל שינוי רוחני.

אך דרך זו פסולה ומסוכנת. לא רק שאין בה כנות רוחנית ואינטלקטואלית, לא רק ששפת הכוח ומלחמות פנימיות מעולם לא הועילו לנו, אלא גם כשמתבוננים באידיאולוגיה החרד"לית, מעבר לסיסמאות ולמושגים חסרי פשר, לא מוצאים שם בסופו של דבר בשורה הנושאת משמעות ריאלית. החזון שהיא מציגה הוא מדומיין ונטול קשר לחיים הממשיים, אותם חיים שהציונות ביקשה לכונן. במה תועיל אחיזה באדמות ארץ ישראל בלא שאנו יודעים איזו חברה אנו רוצים להקים בה ומה המשמעות של ריבונות יהודית במדינת ישראל? במה תועיל אחיזה בהר הבית בלא שנברר לעצמנו מה המשמעות של מקדש לאחר מהפכת יבנה ומה טיבה של עבודת קורבנות בעידן של תפילה מילולית? התשובות לשאלות הללו לא יבואו מעצמן. אלו שאלות שדורשות עיון רעיוני, הלכתי ומוסרי, מתוך עומק רוחני יהודי, חיבור להוויות העולם ואחריות לכלל החברה הישראלית.

אתגר זה מקופל במושג 'ישראליות' המבטא לא רק את המסגרת הפוליטית של הציונות אלא גם את התוכן המתחדש שלה. 'ישראליות' היא ביטוי לחוויית החיים של היהודי כאן במדינת ישראל בכל תחומי החיים – למן הכלכלה והחינוך ועד התרבות והביטחון. 'ישראליות' היא גם ביטוי לחוט השדר את מגוון צורות החיים שהצמיחה היהדות במדינת ישראל. האם הציונות הדתית יודעת לצקת משמעות רוחנית לא רק למסגרת המדינית והפוליטית שבה זכינו אלא גם למרחבי התוכן הללו? האם היא הפנימה מבחינה רוחנית את המעבר ממבנה של מיעוט אתני לחברת רוב ריבונית? האם אנו מסוגלים, כראי"ה קוק בשעתו, למצוא שפה רוחנית שקושרת בין כלל המגזרים?

זהו האתגר הניצב בפני הציונות הדתית בעת הווה. על הציונות הדתית לדבר לא רק בשפה פוליטית אלא גם בשפה של שותפות

זאת בבהירות בנאום הידוע שנשא ביום העצמאות של שנת 67', כשלושה שבועות לפני פרוץ מלחמת ששת הימים. בנאום זה הוא הצהיר: "ככל שתגדל בתוכנו יותר ויותר התקיימות מצות ישוב ארץ ישראל... נזכה יותר ויותר שחילולי השם למיניהם יתבטלו ויעלמו". בהמשך, הרב חנן פורת, ממובילי גוש אמונים וחבר כנסת, דיבר על "תמימות יוצרת", שתניע מהלכי עומק בחברה הישראלית. הנה לנו הציור המוקדם של מודל הקטר: לפי אמונה זו, ככל שהציונות הדתית תישא על כתפיה את מפעל ההתיישבות ותוביל אותו, כך ממילא יתחולל תיקון רוחני של מדינת ישראל. קידום הפוליטיקה יניע גם את קידום הרוח.

אך האם תפיסה זו הוכיחה את עצמה? לא רק שהתעוררות רוחנית בעקבות התיישבות בארץ לא אירעה, אלא שגם מפעל ההתנחלות הפך לסוגייה שבמחלוקת ושבך באמונה בתפיסת ההשגחה הכללית. זעקות "היה לא תהיה" של מנהיגי הציונות הדתית בתקופת ההתנתקות ושיירי "תפילה לעני כי יעטוף", ביטאו באופן מזוקק את האמונה הציונית-דתית היסודית, שההשגחה, שהתגלמה בעצם פיתוח ההתיישבות, לא תאפשר נסיגה. מאות אלפי אנשים סירבו להאמין שאלוהים ירשה ליהודים לגרש יהודים. אבל ההתנתקות אירעה. היה כן הייתה. ההתנתקות, ולפניה הסכמי אוסלו, הובילו מנהיגים מהציונות הדתית להודות בכך שהתנועה אמנם הצליחה להתנחל בארץ ישראל אך לא הצליחה להתנחל בלבבות עם ישראל. זו מסקנה דרמטית במיוחד, שכן יש בה הודאה

בכישלון העמדה האמונית שהציב הרב צבי יהודה, והכרה בכך שפוליטיקה כשלעצמה – כלומר, פיתוח מסגרות הקיום של העם היהודי – אינה מחוללת מעצמה שינוי רוחני. מסקנה זו אומרת למעשה שהציונות הדתית הצליחה אולי לעבור לקטר מבחינה פוליטית, אך פחות הצליחה מבחינה רוחנית. הרכבת נתקעה. גשר לא נבנה. רוח יהודית ישראלית חדשה לא התעוררה בקרב כלל הציבור. אדרבה, השסעים רק הלכו והעמיקו.

מצב עניינים זה שהגענו אליו מאתגר מאוד את זהותה של הציונות הדתית, שמלוכדת סביב העיקרון של הענקת משמעות דתית לציונות. להיכן מתקדמים מכאן? באיזו צורה תתגלה הקומה הבאה של הציונות?

לחרד"לים התשובה ברורה. הם מוצאים את הגורם לכישלון "להתנחל בלבבות" בכוחות זרים שחדרו לדעתם לתוך עם

96189964-2	30/11/2025	דעות	עמוד 9	6/8	17.89x22.45
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

הקומה שמעבר לקטר :

ושל עומק רוחני. עלינו לחשוף את הצדדים המורכבים, ועם זאת הריאליים, של קיום יהודי ריבוני במדינת ישראל. זו הדרך לחולל שינוי. זו הדרך לעלות קומה.

ההקשר האוניברסלי

לצורך בהרחבת המושג 'ציונות' אל ה'ישראליות' סיבה נוספת. הפרשנות הדתית לציונות גורמת לחלקים מרכזיים ממנה להבין את המפעל הציוני כעניין פרטיקולרי בלבד, הנובע ממערכת היחסים האינטימית שבין עם ישראל ואלוהים. מפני חטאינו גלינו מארצנו, וכעת, לאחר תום העונש, השיבה אותנו ההשגחה אל ביתנו. מסגור הקמת המדינה בהסבר הדתי בלבד מתעלם מכל מה שהתחולל בעולם ושימש מצע לצמיחת הציונות:

המהפכה המודרנית, אביב העמים, התמוטטות משטרים טוטליטריים, צמיחת מודל מדינת הלאום ועוד. בנרטיב הצר הזה, הסיפור הציוני מצטמצם לרובד אחד בלבד שדובר שפה אחת בלבד, שפה יהודית פרטיקולרית.

מכאן אפשר להבין כיצד צמחו בציונות הדתית קולות המתכחשים לזהותה המודרנית והדמוקרטית של המדינה היהודית. במקום לשאוף להיות עם חופשי בארצנו, הם חולמים על תקומתו של משטר מלוכני שפס מן העולם. במקום לאמץ את יסודות הדמוקרטיה ולהשכיל לראות כיצד הם משתלבים עם עקרונות יהודיים, הם דוחים אותם כשיטת ממשל זרה ומגונה. ובמקום לחבק ערכים נעלים

של מוסר ושוויון, הם רואים בהם ערכים נוצריים ואנטי-יהודיים. הציונות מבחינתם היא סיפור ייחודי לעם היהודי, שמטרתה אחת: לכונן מחדש את מלכות ישראל כפי שנהגה בימי קדם. ובקצרה: הציונות תפקידה להשיב אותנו אחור ולא לקחת אותנו קדימה. אולי זו הסיבה לכך שפוליטיקאים מן הציונות הדתית מפגינים זלזול בוטה בדעת העולם ומתבטאים בצורה חסרת אחריות, שפוגעת אנושות במעמדה הבין-לאומי של מדינת ישראל. אולי זו הסיבה לכך שבערוגות שבהן הם צמחו, נמצא שליטה נמוכה בשפה האנגלית, חוסר היכרות עם המחשבה והתרבות המערבית, תפיסת עליונות יהודית על פני הגויים, ואימוץ אידיאולוגיה דיכטומית של 'עם לבדד ישכון' או 'עשו שונא ליעקב'. הכול נובע מאותה תפיסת יסוד פרטיקולרית: הסיפור הציוני הוא אי בודד בעולם כאוטי שאיבד את דרכו. מטרתו לכונן מחדש את מלכות ישראל, השונה מהותית מכל משטר מודרני עכשווי.

תפיסה זו מוטעת הן מבחינה היסטורית והן מבחינה מהותית. אמנם קשה להתכחש לממדים הפרטיקולריים של הציונות; אין תקדים לעם ששהה אלפיים שנה בגלות ושב לאחר מכן לביתו הלאומי. אבל מן העבר השני, אי אפשר להתעלם גם מהממדים האוניברסליים של התנועה הציונית כתנועה לאומית. הציונות לא צמחה בחלל ריק אלא הייתה חלק מתנועה מודרנית, כלל-עולמית, שהצמיחה את מודל מדינת הלאום, ונישאה על כנפי השאיפה האנושית לחירות. אי אפשר לפרש את הציונות במנותק מכך. עד כמה שהציונות היא סיפור יהודי, בעל משמעות תיאולוגית פרטית, היא גם סיפור קולקטיבי של האנושות והתגלות הרוח החופשית. מהבחינה הזו, איננו נפרדים מהעולם אלא אנחנו חלק ממנו. האוניברסליות הזו היא חלק מזהותנו. אנו מדינה יהודית פרטית אבל גם מדינה דמוקרטית וחופשית, חלק ממדינות העולם.

אפילו כעת, כשרוחות אנטי-ישראליות נושבות בעולם, אי אפשר להתעלם מהקשר של מדינת ישראל עם מדינות העולם. אסור לנו להיקלע למצב של בדידות. זה לא נכון מבחינה פרקטית אך גם פסול מבחינה מהותית. כפי שלימד הרב יונתן זקס, החזון של 'עם לבדד ישכון', איננו ברכה כי אם קללה. להתהלך בודד בעולם זה עונש. לכן אסור לנו לוותר על השתייכותנו לעולם החופשי, גם כשהמציאות הפוליטית מאתגרת זאת.

גם מסיבה זו אני סבור שעלינו להתרחב כיום מן ה'ציונות' אל ה'ישראליות'. בעוד ה'ציונות',

אני סבור שעלינו להתרחב כיום מן ה'ציונות' אל ה'ישראליות'. בעוד ה'ציונות', הדתית, שמה דגש על המטען הפרטיקולרי של שיבתנו לארץ, 'ישראליות' מבטאת את היותנו חלק מחברת העמים

בגרסתה הדתית, שמה דגש על המטען הפרטיקולרי של שיבתנו לארץ, 'ישראליות' מבטאת את היותנו חלק מחברת העמים, את היותנו מדינה הלוקחת חלק במוסדות העולם – באור"ם, בארגונים ובמפעלים בין-לאומיים, והשותפה לאמנות ולקשרי מסחר. להיות ישראלי זה להכיר בהיותנו מדינה יהודית עם סיפור פרטיקולרי, לצד היותנו מדינה חופשית הנוטלת חלק בחברת העמים. כ"ט בנובמבר, מבחינה זו, אמור להיות בעינינו בעל משמעות דתית לא פחות מה' באייר.

אני סבור שאם נעניק משמעות דתית לא רק להיותנו ציונים אלא גם להיותנו ישראליים, נוכל להעלות את הציונות לקומה הבאה שלה – לשלב בין האופי הפרטיקולרי שלנו לייעודנו האוניברסלי, בין ערכים יהודיים לערכים מודרניים נעלים, נפתח את עינינו למתרחש בעולם ונחוש אחריות לנעשה בו. את כל זה נבצע מתוך אמונה והבנה שזוהי משימתנו ההיסטורית. לשם כך

96189965-3	30/11/2025	דעות	עמוד 10	7/8	17.84x22.75
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790					

הקומה שמעבר לקטר :

שבנו לא רק אל ארצנו אלא גם אל הפוליטיקה העולמית.

מזהות דתית לזהות יהודית

עד כה התייחסנו אל המרכיב הציוני בתודעה הצינית-דתית. כעת נעבור למרכיב הזהות השני שלה, הדתיות. הטיעון בהקשר זה לא יכול להיות פחות חד: אם הציניות הדתית מבקשת לעלות קומה בהשפעתה על מדינת ישראל ועל החברה הישראלית, עליה להרחיב את זהותה מ'דתית' ל'יהודית'.

רבים וגדולים כבר עמדו על כך שהמושג 'דת', במשמעותו המצומצמת, זר למסורת ישראל. דרשנים מעירים בחיך שמושם כך נאמר במגילת אסתר ש"הדת ניתנה בשושן הבירה" – 'דת', ובמשמעותה המילולית 'חוק', היא מילה פרסית ולא עברית. דתי הוא מי שמקיים את חוקי המלך, כלומר את חוקי האלוהים.

היהדות מבוססת כמובן על הישמעות לצו האל וקיום ההלכה הוא מרכיב יסודי ומכונן בה. אבל אי אפשר לומר שהיהדות מצטמצמת להלכה בלבד. הרי ההשתייכות היהודית איננה מוכתבת רק מהחוקים שהאדם מקיים אלא גם מהשיוך האתני והזהות הלאומית שלו. ישראל, אף על פי שחטא, ישראל הוא. המחויבות היהודית אינה מופנית רק כלפי אלוהים, אלא גם כלפי העם. זו המורכבות שצומחת מתוך הברית שנכרתה בסיני בין אלוהים ובין עם ישראל. הברית היהודית איננה ברית פרטית של אדם יחיד מול אלוהים; זיקתו של

האדם היחיד לאלוהים חייבת לנבוע מתוך השתייכותו לכלל עם ישראל. עם ישראל ותורת ישראל הם צדדיה השונים של אותה ברית שנכרתה בסיני.

זהות המתבססת על מושג הדת בלבד, פורמת את הקשר המשולש הזה שבין אלוהים, אדם ועם. היא מעמידה את האדם כפרט בפני האל, ומוותרת על ההשתייכות הלאומית שלו. אך כיצד אפשר למדוד השתייכות זו? לאורך שנות הגלות האתגר היה גדול ולכן קבעו חכמים אמות מידה בהתנהגותו של אדם המבטאות את 'ציאתו' מן הקהילה היהודית, ומטבע הדברים היו אלו בעיקר הפרות דתיות, כשהבולט בהן הוא חילול שבת בפרהסיה. ואולם, כפי שכבר הסבירו לא מעט חוקרים, הסנקציה החריפה על אותו מחלל שבת – החשבתו כעובד עבודה זרה – לא נבעה מחומרת המעשה כשלעצמו, שאם כן גם מחלל שבת

בצנעה היה מוחרם. היא נובעת מכך שהאדם ביטא במעשה זה ולוול בערכים המקודשים לקהילה ובכך הוציא עצמו מן הכלל. בעידן המודרני, שיקול זה הביא חלק מפוסקי ההלכה דווקא להכשיר יינו של מחלל השבת בפרהסיה, לא מפני שהשבת השתנתה אלא מפני שהפרהסיה השתנתה וכבר אין במעשה זה התרסה.

עם השיבה לארץ זכינו להרחיב את צורת החיים היהודית שלנו מקהילה ללאום. בהתאם לכך, גם הביטויים להשתייכות הקולקטיבית התרחבו. במסגרת הלאומית, ההשתייכות נקבעת לא רק על פי מדד הציות לחוקי האל, אלא גם ברמה פשוטה יותר – מעורבותו של האדם בחיים הלאומיים. אדם שהחליט לעלות לארץ, חרף הסכנות והאתגרים הכרוכים בכך; אדם המשרת בצבא ומסכן את חייו למען קיום הכלל; אדם ששותף בטקסים הלאומיים ותורם מהונו ומכוחו לטובת חיוקה וביצורה של המדינה היהודית – כל המעשים הללו מעידים על השתייכותו ומסירותו לקולקטיב, גם אם הוא אינו מקיים באופן מלא את חוקי הדת. האם אנו יודעים לתת למאפיינים אלה משמעות דתית בתחום הגיור למשל? האם נטיל סנקציות דתיות על סרבן גיוס מתריס, כפי שהוטלו בעבר על מחללי שבת בפרהסיה? אלו הן דוגמאות למתן משמעות הלכתית להוויה הישראלית שמעבר לאמירת ההלל ביום העצמאות.

והנה נקודה נוספת: רדוקציה

של הזהות היהודית לדת קורעת

קרע בתוך הקולקטיב היהודי עצמו. היא מאמצת צורת חשיבה דיכוטומית בכך שהיא משתיתה את תפיסת עולמה על ההבחנה שבין דתיים וחילוניים, בין שומרי החוק הדתי ובין אלה שאינם מקבלים אותו. אבל תפיסה זו חוטאת למציאות ויוצרת נזק חמור שכן לא רק שהיא עיוורת לחוקים רבים שמגזרים אחרים כן מקיימים, לא רק שהיא מתעלמת מצדדים חיוביים ואפילו מקודשים שקיימים בהם, אלא היא גם מרחיקה אותם לא פעם משמירת תורה ומצוות בשל "עסקת החבילה" שהיא מחייבת – או שתהיה דתי באופן מלא או שאתה לא במשחק. הדתיות בוחנת את הפרט לבדו ומתעלמת מהקשרים הסביבתיים שלו. זוהי אחת הסיבות המרכזיות לכך שהמסורתיות לא מצליחה להזהות עם הציניות הדתית. האידיאולוגיה הדתית שלה נוקשה מדי ופרטית מדי.

הדתיות בוחנת את הפרט
לבדו ומתעלמת מהקשרים
הסביבתיים שלו. זוהי אחת
הסיבות המרכזיות לכך
שהמסורתיות לא מצליחה
להזהות עם הציניות הדתית
האידיאולוגיה הדתית שלה
נוקשה מדי ופרטית מדי

96189966-4	30/11/2025	דעות	עמוד 11	8/8	17.41x19.3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

הקומה שמעבר לקטר :

– הציונות הדתית נטלה על עצמה להיות כוח חלוץ שמוציא את התורה מבית המדרש אל המרחבים הארצישראליים בכל התחומים. אך כדי להצליח בכך, עליה לשוב ולאחוז במשמעות המקורית והעמוקה של התורה, וגם להתנתק תודעתית מהדיכטומיה המצומצמת של דתיים מול חילוניים. מעבר לדתיות, עליה לדבר על תורה ועל יהדות כביטוי לזהות כוללת של העם היהודי השב לארצו, יהדות המושתתת על החיובים הדתיים אך רחבה מהם. מבט זה יאפשר לה להתחבר למגזרים נוספים בחברה הישראלית וגם להרחיב את דרכיה של התורה אל כלל תחומי החיים, לקראת כינון יהדות ציבורית משותפת.

אתגרי המחר

כסיכום לדברים אפשר לומר שההתמקדות בפרשנות הדתית לציונות, כבסיס הזהות של הציונות הדתית, הייתה רלוונטית לשבעים ושבע השנים האחרונות, אך אם אנו מסתכלים קדימה, אל עשרות השנים הבאות, יש לעלות קומה. הפרויקט הציוני הוא חשוב וחיוני, אך עליו להתרומם כעת לכיוון הישראליות. גם הזהות הדתית, שהייתה משמעותית מאוד בכינון המוסדות של המזרחי בתוך התנועה הציונית החילונית, צריכה כעת להתרומם לעבר היהדות הרחבה. אם לא נעשה את ההרחבה התודעתית הזו, תמשיך הציונות הדתית אולי להיות אליטה בקטר הישראלי, אבל ספק אם היא תצליח לקדם מבחינה רוחנית ומהותית את החברה הישראלית.

‘ישראליות יהודית’ (ולא ‘יהדות ישראלית’, המזוהה כיום עם החילוניות) היא אפוא הקומה הבאה של הציונות הדתית. נמשיך לומר הלל ביום העצמאות במלוא העוצמה ונודה על המסגרת הפוליטית שזכינו בה, אך לא נסתפק בכך מתוך אמונה ששינוי רוחני יקרה מעצמו. נזכור שהפוליטיקה והממשלה הן רק מסגרות לתוכן, תוכן שעלינו – ולא על ההשגחה העליונה – לצקת בהן. אלה האתגרים הניצבים בפני הציונות הדתית בעת הזו: הענקת משמעות רוחנית לחיים הישראליים הריאליים; שילוב תורה עם דרך ארץ במובנה הרחב (השכלה, מוסר ותיקון עולם הזה); שותפות אמת עם כלל המגזרים בחברה ועם העולם המערבי המתקן. כל אלה הן משימות שעוד רחוקות ממימוש. כמי שיושבת כעת על כיסא הקטר, אין כמו הציונות הדתית שיכולה למלא אותן.

יתרה מכך; ההזדהות הדתית נוטה להשתית את עצמה אך ורק על מרחבים ריטואליים, כלומר כאלה הקשורים ליחסים שבין אדם למקום. בדרך זו, המוקד מונח על ביצוע מדויק של הפולחן הדתי. ‘דתי’ הוא הוא מי שחובש כיפה, מניח תפילין, שומר שבת ואוכל כשר – מעשים מובהקים המעידים על הקשר של האדם עם אלוהים. ואולם, חוקי היהדות עצמם מקיפים חיים שלמים ודרישות התנהגות בתחום שבין אדם לחברו. הם כוללים מעשים, אך גם מחשבה, אמונה ורגש. התורה מחייבת לשמור שבת ולהיזהר מלשאת שם שמים לשווא, אך גם לכבד הורים, להשיב אבדה ולתת צדקה, לאהוב את הגר ולדאוג לזולת. המסורת היהודית מבקשת לעצב אורח חיים כולל שאינו מצטמצם רק לטקסים מסוימים במקדש או בבית הכנסת. לכן אי אפשר לכמת את הדת היהודית דרך החוקים; מדובר באורח חיים המקיף את כל יומו של האדם, ודורש ממנו “ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו”. זו משמעותו היסודית של המושג ‘הלכה’ – הליכה בדרך לאורו של אלוהים. יהדות היא מכלול הזהות שלנו ולא רק חוקי השולחן ערוך.

מי שביטא עמדה זאת בבחירות היה הרב יהודה עמיטל. בדרשות שנשא בעקבות מלחמת יום הכיפורים, הוא קונן על הפיכת התורה לדת:

אחת התופעות המעציבות בחיי הרוחניים של עם ישראל, שנגרמה עקב גלותו מעל אדמתו, היא טשטוש דמות התורה בקרב המוני העם. מאז פיוורנו בין הגויים הלכה וירדה, כביכול, התורה מגדולתה ואת מקומה התחילה לרשת ה‘דת’, שהינה נטע זר בישראל. ולאט לאט הגענו למצב שבו, כאילו, מזדהים המושגים של ‘תורה’ ו‘דת’, שבעצם רחוקים הם זה מזה כרחוק מזרח ממערב. כי בעוד המושג ‘דת’ אינו אלא ביטוי של פולחן היחיד או הציבור לאלוהיו (...) הרי המושג ‘תורה’ אומר לנו דברים אחרים לגמרי.

‘המזרחי’, תנועת האם של הציונות הדתית, קמה כדי להגן על האינטרסים הדתיים, בעיקר בתחום החינוך, בתוך התנועה הציונית החילונית. השמירה על קרנה של היהדות המסורתית הייתה משימה חיונית ודחופה בעת ההיא. כיום המציאות שונה. יש צורך לשמר שפה וחינוך דתיים, אבל אי אפשר עוד להסתפק בכך. הגיעה העת להרים את קרנה של התורה בקרב כלל הציבור הישראלי.

בניגוד למגזר החרדי, שמציב חומות בינו ובין כלל עם ישראל ואינו נותן לגיטימציה למי שאינו אוחז בדרכו המסוימת